

החיסיון של העיתונאי, הרווח של כולנו

ספרו החדש, המקיף והמעמיק של ד"ר ישגב נקדימון, "חיסיון עיתונאי", איננו רק מעניינם הפרטיקולרי של עיתונאים או של אותם עורכי דין אשר מושיטים להם ייעוץ וסעד משפטי. הספר הוא מעניינו של כל מי ששימור דמותה של ישראל כמדינת חוק וכדמוקרטיה מתוקנת יקר לליבו

משה נגבי

מי ששימור דמותה של ישראל כמדינת חוק וכדמוקרטיה מתוקנת יקר לליבו. ואכן, לא רק על חופש העיתונאי והעיתונות מגן החיסיון העיתונאי, ואפילו לא רק על זכותו של הציבור לדעת, אלא גם על שלטון החוק ובעיקר על נשמת אפו – השוויון בפני החוק. ידועה אמרתו של השופט ברנדייס כי "אור השמש הוא חומר החיטוי הטוב ביותר". ואולם כאשר אישים בעלי כוח – שלטון, ני או כלכלי – מנצלים אותו לרעה לשם ביצוע עבירות, מי שיכולים לחשוף את מעלליהם לאור השמש הם בדרך כלל אך ורק אנשים הכפופים למרותם והתלויים בהם לפי רנסתם. קלוש הסיכוי שיעשו זאת אם לא יבטחו בעיתונאי שיימנע מלגלות את זהותם או כל פרט אחר העלול לפגוע בהם או ביקרים להם.

כאשר הנשיא בדימוס של בית המשפט העליון מאיר שמגר ברא במהלך נועז של אקטיביזם שיפוטי את החיסיון על מקורות העיתונאי בדין הישראלי, אף שהכנסת סירבה ועודנה מסרבת לעגן אותו בחקיקה, הוא נימק זאת בכך שמדובר ב"נדבך חשוב במערכת הזכויות והחובות עליהן מושגת משטרנו הדמוקרטי". הוא גם הדגיש שההגנה על החיסיון הזה איננה רק "עניינו הפרטיקולי" רי של העיתון ושל העיתונאי נוגע בדבר" אלא אינטרס של הציבור כולו (תקדים ציט"רין – ב"ש 298/86). מאותה סיבה עצמה ספרו החדש, המקיף והמעמיק של ד"ר ישגב נקדימון איננו רק מעניינם הפרטיקולרי של עיתונאים או של אותם עורכי דין אשר כמו המחבר המלומד מושיטים להם ייעוץ וסעד משפטי, אלא מעניינו של כל

פרופ' משה נגבי, הפרשן המשפטי של "קול ישראל" ומרצה בכיר על סוגיות משפט, אתיקה ותקשורת באוניברסיטה העברית

הספר הוא מלאכת מחשבת של תיאור הכרסום בחיסיון העיתונאי מחד גיסא, והתוויית הדרכים לשיקומו ולחיזוקו מאידך גיסא. כתיבתו הרהוטה של נקדימון מבטאת שילוב מושלם בין ידע ומחקר עיוני מעמיק ובין ניסיון עשיר ביעוץ פרקטי ויומיומי לכתבים ולעורכים

העלולים להוביל לזיהויו – מתפוגג לחלוטין אם המידע שעלול להסגיר את המקור רלוונטי לפיענוח פשע או עוון מהותי ואין דרך אחרת לפענחם. כאן המקום להזכיר שעל פי האתיקה העיתונאית, החי-סיון העיתונאי איננו מסויג בסייגים כלשהם, וחל איסור גורף על עיתונאי לגלות כל מידע שנמסר לו בתנאי שישאר חסוי, או לחשוף זהות מקור ללא הסכמתו (סעיף 22 לתקנון האתיקה של מועצת העיתונות). כאמור האתיקה איננה מכירה בחריג כלשהו לאיסור הזה, ואף קובעת שאם "הבטיחו עיתון ועיתונאי למקור שהידיעה שמסר או הדעה שהביע לא יפורסמו, לא יימסרו אלה לפרסום אף אם יש בהם עניין לציבור" (סעיף 3 לתקנון). כל-ומר ייתכנו מצבים שבהם הדין מחייב את העיתונאי למסור מידע למשטרה, לבית המשפט או לרשויות אכיפה אחרות, ואילו האתיקה אוסרת עליו לעשות זאת. בנסיבות הללו ניצב העיתונאי בפני הברירה הבלתי נמנעת והאכזרית בין ביצוע עבירה פלילית (שיבוש חקירה או ביזיון בית המשפט) ובין ביצוע עבירה אתית חמורה. מצב זה בוודאי שאיננו תורם לא לשלטון החוק ולא לכיבוד האתיקה העיתונאית. האילוצים המשפטיים – ובעיקר הסתירה בינם

זה נכון ותקף בכל מקום, אך במיוחד אצלנו. ביש-ראל מי שמסייע לעיתונות לחשוף לאור השמש את עוולותיהם של אנשי שררה מסתכן לא רק בנקמתם הקשה, אלא גם בנידוי חברתי (אצלנו כידוע מביטים בעין עקומה על חושפי שחיתויות ועל מי ש"מכבסים בחוץ את הכביסה המלוכלכת", ואף רואים בהם שטינקרים) ולעיתים אפילו בחקירה ובהרשעה פלילית. סעיף 117 לחוק העונשין מטיל איסור גורף על הדלפות של עובדי ציבור, גם אם הן מכילות מידע על עוולות של ציבור חשוב לדעת עליהן וגם אם פרסו-מן לא הזיק לביטחון המדינה או לאינטרס ממלכתי אחר כלשהו.

הסעיף הזה איננו אות מתה בספר החוקים. פע-מיים הואשמו והורשעו בו עובדים שהדליפו לעי-תונות מידע על טיוח חשדות לפשעים של בכירים. אולי לא מקרי שבשתי הפעמים דובר בעובדים של משרד המשפטים (פרשת חסידוף – ע"פ (מח"י-ים) 94/61, פרשת גלאט-ברקוביץ – ת"פ (שלום-ת"א) 10106/03). מתברר שכאשר מדובר בהדלפת מידע המחשיד את רשויות אכיפת החוק עצמן, רגישותן לזכות הציבור לדעת ולכוחו המחטא של אור השמש פוחתת ביותר, ואצבען על הדק ההפללה של המ-דלפים קלה במיוחד. אך גם נגד מדלפים מגופים ציבוריים אחרים ננקטו הליכי משמעת שהובילו לפיטוריהם. בנסיבות הללו יכולתו של העיתונאי להבטיח הגנה למדלף, ובעיקר לקיים הבטחה זו הלכה למעשה, חיונית שבעתיים.

פסיקתו הנועזת של הנשיא שמגר אמנם הניחה תשתית חשובה ליכולת הזאת, אך זו תשתית חלקית וגם רעועה. שמגר אמנם פטר בעיקרון את העיתו-נאי מן החובה להשיב על שאלות הנוגעות לזהות מקורות המידע שלו, ובאחרונה הוסיף לכך השופט אליקים רובינשטיין את הפטור מהסגרת מסמ-כים או תצלומים העלולים לסייע בזיהויים (פרשת "מקור ראשון" – רע"פ 361/12). ואולם על פי הפ-סיקות הללו אין העיתונאי פטור מלמסור מידע אחר שעלול לפגוע במקורותיו או לסכן אותם, ושהבטיח להם שלא לגלותו (למשל מידע על המקום שבו הם שוהים, או על המקום ועל הנסיבות שבהם נמסר לו המידע).

יתרה מזו, בית המשפט גם קבע שהחיסיון הח-לקי – גם על זהותו של המקור וגם על מסמכים

העיתונאי מחד גיסא, והתוויית הדרכים לשיקומו ולחזוקו מאידך גיסא. כתיבתו הרהוטה של נקדימון מבטאת שילוב מושלם בין ידע ומחקר עיוני מעמיק, לרבות מחקר משווה החובק שלוש יבשות (הספר הוא עיבוד ועדכון של עבודת דוקטורט שנכתבה בהנחיית פרופ' אריאל בנדור) ובין ניסיון עשיר בייעוץ פרקטי ויומיומי לכתבים ולעורכים וייצוגם בפני רשויות האכיפה (המחבר הוא היועץ המשפטי של חברת החדשות של ערוץ 2 וייצג את עיתונאיה בעשרות עימותים משפטיים).

הספר נחתם בהצעה מפורטת להסדר שיבטיח לחיסיון העיתונאי עיגון משפטי יציב ועמיד גם נוכח החידושים הטכנולוגיים, ואף ירחיב ויחיל אותו לא רק על מידע המזהה מקור, אלא גם על תצלומים ועל מסמכים שהעיתונאי בחר שלא לפרסמם כדי לא לפגוע ביחסי האמון החיוניים בינו ובין מרשימי סיקורו. כזכור עלתה לכותרות סוגיה זו כאשר

ציווה בית המשפט על עיתונאים למסור למשטרה צילומים מההפגנה האלימה של הבדואים נגד התוכנית ליישובם מחדש בנגב. ד"ר נקדימון נמנה עם המעוררים על הוצאת הצו הזה, והמעייין בספר ימצא בו נימוקים למי כביר מדוע הוצאתו הרסנית ליכולת התפקוד של עיתונות חופשית.

יש לקוות שבכנסת הנוכ-

חית – המשופעת מקודמותיה בחברים בעלי ניסיון עיתונאי עשיר ומובהק – יימצאו רבים שימצאו עניין בספרו של ד"ר נקדימון ושיתמכו בשילוב הצעותיו ביוזמות החקיקה בנושא החיסיון העיתונאי שמש-תדלים לקדם זה מכבר הח"כים זהבה גלאון ונחמן שי. הייתי מוסיף להמלצותיו הראויות רק אחת משלי – לקבוע בחוק החדש שעיתונאי לא יישא באחריות משפטית כלשהי למעשה או למחדל אם ישכנע את בית המשפט שאותו מעשה או מחדל נועדו למנוע הפרה של החיסיון העיתונאי או של האתיקה העיתונאית בכלל. כאמור, חיוני לשים קץ למצב הבלתי נסבל שבו עיתונאי הגון ומקצועי נאלץ לבחור בין ביזוי החוק לביזוי האתיקה.

ובין ציוויי האתיקה – מכבידים אפוא על הישרדות החיסיון העיתונאי. ואולם חידושי הטכנולוגיה מאיימים להפוך הישרדות זו למשימה בלתי אפשרית. זאת משום שכיום, להבדיל מתקופת התקדים המכונן של שמגר בפרשת ציטרין, לעיתים קרובות אין צורך בשיתוף פעולה מהעיתונאי כדי לאתר את מקורותיו. קבלת פלט שיחותיו – כלומר מר רשימת המספרים שאליהם התקשר (או שמהם התקשרו אליו) – עלולה להסגיר לא רק את המקור הספציפי לידיעה אחת שפרסם אלא את כל מאגר המקורות שלו. אמנם כדי לקבל פלט שיחות כזה יש צורך בצו של שופט, אך התברר (בין השאר בפרשת הפרקליטה ליאורה גלאט-ברקוביץ') ששופטים אינם מהססים להוציא צו כזה גם כאשר הם יודעים בבירור שמדובר בפלט שיחות של עיתונאי וכי מטרת מבקשי הצו היא לצוד את מקורותיו. הם אף אינם דורשים ראיות כלשהן שההדלפה גרמה נזק

או שאיתור המדליף חיוני לפיענוח פשע חמור או עוון מהותי. הקלות הבלתי נסבלת שבה מתאפשר לחוקרים לפרוץ למאגר מקורותיו של עיתונאי מעוררת את הרשימה המדאג שיש שופטים המנוכרים או אדישים לחלוטין לאזהרת הנשיא שמגר בפרשת ציטרין כי "הסרת החיסיון מולידה רתיחה מפני הגילוי של מידע,

רתיעה זו מונעת מידע מן הציבור. עיתונות ללא מקורות מידע היא כנחל אכזב שמקורותיו יבשו, והחופש לפרסמה הופך אז לחסר משמעות". ואכן נראה שלא ממש אכפת לאותם שופטים אם זרימת המידע לציבור תתייבש בהדרגה.

ואולם לד"ר ישגב נקדימון אכפת מאוד, וסכנת ההתייבשות הזאת היא במוקד ספרו החדש "חיסיון עיתונאי". כפי שהוא כותב, "חשיבותן המיוחדת של הזכויות המוגנות על ידי חיסיון עיתונאי והעלאתן למעמד חוקתי על-חוקי מחייבת, ביתר שאת, לקיים את נחל זרימת המידע לציבור כנחל איתן, שמימי שוצפים בלא הפסקה בזרם הולך וגובר". הספר הוא אכן מלאכת מחשבת של תיאור הכרסום בחיסיון

כריכת הספר, בהוצאת נבו

יש לקוות שבכנסת הנוכחית - המשופעת מקודמותיה בחברים בעלי ניסיון עיתונאי עשיר ומובהק - יימצאו רבים שימצאו עניין בספרו של ד"ר נקדימון ושיתמכו בשילוב הצעותיו ביוזמות החקיקה בנושא החיסיון העיתונאי